

ומקשינן: והא רב חסדא, קרא קאמר?!

ומתריצין: מקרא זה אינו עוסק בהולכה, אלא דעבידי השוחטים הזורים "מעשה איצטבא" גרידא, שהיו השוחטים עומדים ליד הכהן שקיבל את הדם, והכהן היה מוסר להם את הכלי עם הדם כדי שיחזיקו אותו בידם וימתינו במקומם עד שיטלנו אחד הכהנים מידם ויוליכנו לזריקה⁽¹⁾, ונמצא שלא עשו אותם הזורים כל מעשה הולכה.

רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו — הולכה בזר אם כשרה היא או פסולה, מחלוקת רבי שמעון ורבנן היא:

רבי שמעון דאמר במשנתנו שאין מחשבה פוסלת

והצד לפסול בהם הוא משום שנלמד הולכה בהצד השוה משחיטה קבלה וזריקה. [ובמחשבת שלא לשמה פשיטא שפוסלת בהולכה, שהרי עבודה היא, וכל הנידון רק בשמאל ובור שיש מקור להכשירים].

ועדיין יקשה לפי רש"י ביומא, שביאר שהספק בשמאל הוא משום שלא נאמר כהונה בהדיא, ולכאורה תמוה שהרי עבודה היא, ומה לי שלא נאמרה בה כהונה, ולמה תפקא מכלל קבלה לדינים אלו ולא לענין מחשבה שפוסלת בה.

וביאר הגרא"ל מאלין [ח"ב סי' ח] שחלוק פסול מחשבה שחל בכל עבודה שהיא ממתירי הקרבן, אך דין כהונה נאמר רק בעבודה שנעשיתו בעצמותה מעשה עבודה היא, ולכן סברו רב חסדא ורב ששת שאף על פי שהולכה נפסלת במחשבה לא תפסל בזרות ובשמאל.

ולדבריו מובן למה דנו רק בזרות ושמאל ולא באונן ובעל מום — כי רק בחסרון כהונה כזו ושמאל, ניתן להכשיר כל עבודה שאפשר לבטלה ואינה נחשבת עבודה בעצמותה, אבל כשחל פסול כמחשבה או אונן, הרי הוא חל במתירי הקרבן אף אם אין צריך כהונה. ולפי ביאור זה נמצא שהנידון הוא רק בהולכה שאפשר לבטלה, ולהלן נחייב בזה [וראה גם בהערה 4 לתוס' בע"ב].

1. פירשנו כפשוטו, וראה בסמוך הערה 14, שעדיף לפרש שהכהנים המקבלים הוליכו את הדם ונתנהו ביד השוחטים הזורים, וכהנים אחרים נטלו מהם ורקו למזבח, ובכך אין הפסק פסול בין עבודת קבלה להולכה שהן נחשבות כעבודה אחת, ומדברי רש"י [ד"ה יחזיר] משמע שיש צד שהפסק זה יפסול.

ופירוש אחר מצינו לרבינו חננאל [יומא מט א] ש"מעשה איצטבא" הוא, שעומדים בשורה ומושיטים זה לזה, והולכה שלא ברגל כהאי גוונא אין בה פסול הולכה. ולכאורה תמוה, שהרי בסמוך [בסוף העמוד] אמרו שבאופן זה לא מתקיימת עבודת הולכה, ובמה הוכשר הקרבן. וראה הערה 12 שדין זה תלוי במחלוקת הלחן אם הולכה שלא לצורך נחשבת הולכה, ויתכן שהר"ח פירש כמ"ד שאינה הולכה, ולפיכך די בהושה

מיניה מרב חסדא: הולכה בזר, מהו? כשרה או פסולה?⁽¹⁶⁾

אמר ליה: כשרה, ומקרא מסויעני, שנאמר "וישחטו את הפסח. ויזרקו הכהנים [את הדם שלקחו] מידם [של השוחטים, שהוליכו את הדם אל הכהנים], והלויים מפשיטום". והרי השוחטין היו זרים, כי שחיטה כשרה בזר, ומוכח מהולכת השוחטים שהולכה כשרה בזר.

מתיהב רב ששת: זר ואונן, שיוכר ובעל מום, — בין בקבלה, בין בהולכה, בין בזריקה הרי הוא פסול. וכן העובד כשהוא יושב פוסל עבודה, וכן העושה עבודתו ביד שמאל.

תיובתא לרב חסדא, שהכשיר הולכה בזר!

ותירץ, שמקום מזבח הפנימי התקדש, שהרי אמרו [לקמן נט א] שאם נקד מקטירין קטורת במקומו, ואי אפשר שיעמוד במקום אחר. וראה במכתב בסוף ספרו שאף על פי שלא נאמר "בחירה" על פי נביא אלא במזבח החיצון [כמבואר בפ"ב מהל' בית הבחירה] מכל מקום גם מזבח פנימי לכתחילה אין לשנות מקומו, ולפיכך נחשבת כהולכה שאי אפשר לבטלה, שהרי דין לכתחילה לא גרע מלאו אורח ארעא [וראה משמר הלוי לה]. אמנם הרשב"א והריטב"א ריש עירובין כתבו שאם אולם הדיכל חד קדושה הם אפשר להניח בין את השלחן ובין את המזבח הפנימי באולם. ובמקדש דוד [ה, סק"ז] נקט שכוונת הגמרא דוקא על פר ושעיר של יהו"כ צריך להוות דמם על הפרוכת כשהוא עומד לפנים מהמזבח.

15. בקרן אורה הקשה למה דן אביי רק לגבי פסול זר ולא בשאר הפסולין [וראה הערה הבאה]. ואמר מו"ר הגרא"ל שאביי ידע את הפסוק המובא לאלתר, אלא שדן באיזה אופן מדובר בו, אם הזרים הוליכו או שעשו מעשה איצטבא, וענה לו שמשברא הוכה כשרה בזר, וממילא יש לבאר את הפסוק באופן שהזר הוליק.

16. ביומא [מח ב] דנה הגמרא הולכה בשמאל מהו, והקשו תוס' שם הרי לעיל [ד ב] דרשו "והקריבו" זו קבלת הדם, ונאמרה בלשון הולכה ללמד שהולכה בכלל קבלה, וקבלה בשמאל פסולה [כדלקמן טו ב] ותירצו שמצינו בהולכת הכף ביהו"כ שמוליק בשמאל, ומוכח שאינה בכלל קבלה לכל דבר. ולכאורה בסוגיין תשאר קושייתם לגבי זר שלא מצינו שהוכשר בהולכה, ולמה נחלק דינה מקבלה.

ובקרן אורה צידד שלומדים משמאל לזרות [כמבואר בירושלמי שם] והדמיון הוא לפי ששמאל אינו ראוי לעבודה והוא כזר, ובכל זאת אין דינים אלו פוסלים בהולכה אלא בקבלה, ונמצא שנידון רב חסדא הוא גם בהולכה שאי אפשר לבטלה, כמו ששמאל כשר בהולכת הכף שאי אפשר לבטלה, אך אין צד שאין הולכה עבודה שהרי מחשבה פוסלת בה,

ומקשינן: וכי שחיטה לא נחשבת "עבודה"? והאמר רבי זירא אמר רב: שחיטת פרה אדומה בזר – פסולה, ואמר רב עלה [בביאור פסול זרות בשחיטת פרה אדומה] מפני מה שחיטת הזר פוסלת – כי "אלעזר" ו"חוקה" כתיב בה, וכל מקום שנאמר "חוקה" מלמד שהוא דין לעיכובא, שעבודה זו חייבת להעשות דווקא כפי האמור בפרשה, דהיינו שהשוחט יהיה כ"אלעזר" שהוא כהן, ולא זר. ואילו שחיטה לא נקראת עבודה, ולפיכך זר כשר בה, כיצד יתכן שהשחיטה של פרה אדומה תהיה פסולה בזר.

[וסלקא דעתא ששחיטת פרה אדומה היא מדין שחיטת קדשים, ואם שחיטה בקדשים אינה נחשבת עבודה גם בפרה לא תחשב עבודה, ואם כן, למה יפסל בה זר?]⁽⁴⁾

ומתריצין: שאני שחיטת פרה אדומה, שאינה כשחיטת קדשים ואין הזר פסול בה משום דקדשי ברכ הבית היא, ואין בה קדושת מזבח ולא שייך להחשיבה כ"עבודה", וגוירת הכתוב היא שתהא

בהולכה, סובר עבודה שאפשר לבטלה לאו עבודה היא, נמצא שלדעתו הולכה כשרה אפילו בזר.

ואילו לרבנן, שאמרו כי מחשבה פוסלת בהולכה, בהכרח שגם עבודה שאפשר לבטלה נחשבת עבודה ולדעתם הולכה בזר תהיה פסולה⁽²⁾.

אמר להו אביי לרבה ולרב יוסף: והא שחיטה, דעבודה שאי אפשר לבטלה היא, ובכל זאת היא כשרה בזר לכולי עלמא, ואם כן אין הכרח שלדעת רבנן הולכה בזר תהיה פסולה משום שנחשבת כעבודה.⁽³⁾

אמרו ליה: שחיטה לאו עבודה היא! והראיה ששחיטה אינה קרויה עבודה שהרי כל הפסולים כשרים לשחיטה. אבל הולכה, שלא הוכשרו בה הפסולים, נקראת עבודה, ולפיכך זר פסול בה לרבנן, ורק לרבי שמעון זר כשר בה משום שסבר שכל עבודה שאפשר לבטלה לא נקראת עבודה.

יוסף דין זה במחלוקת רבי שמעון ורבנן.

כי העיקר שיקרב הדם למזבח אף בהושטה שאינה נחשבת הולכה.

3. רש"י פירש שקושיית אביי לרבה, היא, למה לפי רבנן פסול, והרי אפשר לבטל את עבודת ההולכה. והיינו לשיטתו שביאר שרבנן פסלו זה בהולכה משום שסברו שאי אפשר לבטלה. ובתוס' [ד"ה הוא] נחלקו, ונקטו שרבה סובר שאליבא דרבנן פסול משום שהולכה היא ממצוות כהונה שנאמר אחר קבלה, וקושיית הגמרא היא על מה שמכשיר לפי רבי שמעון כי אפשר לבטלה, והרי בשחיטה רואים שאין הפסול וההכשר תלוי בכך. ולפי ביאור השטמ"ק ברש"י, שבהולכה "עשו אפשר כאי אפשר", לכאורה צריך לפרש כתוס', שאין קושיא לרבנן, כי לא תלו את הפסול באם אפשר לבטלה, ותמיה איך יפרש את דברי רש"י שהקושיא לרבנן.

והגרא"ל מאלוין ביאר כי "עשו אפשר כאי אפשר" גורם רק שתחשב כעבודה בקרבן, אך אינו מחשיב את ההולכה כעבודה בעצם, ולפיכך הקשה אביי שנלמד משחיטה שאי אפשר לבטלה זר כשר בה, שלא כל עבודה צריכה כהונה, ולמה יפסלה רבנן.

אך התוס' סברו שאף אם ננקוט שהולכה נחשבת עבודה בעצם ולכן פסולה רבנן בזר, עדיין הוקשה לאביי למה הכשירה רבה לפי רבי שמעון, והרי רבי שמעון מודה שעבודה בעצם טעונה כהונה, ורק אמר שאם אין צריך לה אינה נחשבת עבודה, אבל כשנעשית הולכה נחשבת לעבודה וטעונה כהונה ותפסל, כי כל ההכשר בשחיטה הוא רק משום דלא בעי כהונה.

4. ביאור השקלא וטריא בסוגיין:

לפי רש"י הקושיא משחיטה היתה למה לפי רבנן זר פסול

2. הקרן אורה הבין מדברי רש"י [ד"ה הוא, ומשני] שרבה ורב יוסף סברו שטעם רבנן שפוסל ההולכה הוא משום שאי אפשר לבטלה, וכדעת הרמב"ם [פ"א מפסוהמ"ק הכ"ג], שנחלקו בדין ההולכה אם אפשר לבטל את ההולכה או לא. וכן משמעות לשון התורת כהנים [צו פי"ב פר' ח] לרבנן אי אפשר לעבודה בלא הילוך. וכבר הבאנו לעיל שהמשנה למלך [פ"א מפסוהמ"ק הכ"ג] ביאר כוונתם, שלדעת רבנן צריך לשחוט רחוק מהמזבח כדי שיוכל לקיים הולכה.

אך בפירוש המשניות נקט הרמב"ם כפשוטו שנחלקו רבי שמעון ורבנן אם עבודה שאפשר לבטלה עבודה היא או לא. וכן משמע לעיל [ד' א] "תאמר בהולכה שאפשר לבטלה" דהיינו שמודים רבנן שאם שחט סמוך למזבח אינו צריך להוליך, ורק כששחט רחוק אי אפשר לבטלה. [וראה לעיל ד. הערה 8, יג. הערה 3 בשם חק נתן. ויתכן לבאר שר"ש סובר כי כיון שיש אופן שאפשר לבטלה, גם בשחט רחוק נחשב כאפשר לבטלה, ובוה נחלקו רבנן, וראה עוד בהערה 10]

ובשטמ"ק [אות ב'] כתב בשם רש"י שרבנן עשו אפשר כאי אפשר, והיינו שגם לרבנן אפשר לבטלה, ובכל זאת מחשבה פוסלת בה, כי אין הפסולים פוסלים בהולכה רק משום שאי אפשר לבטלה. [וראה ביאור המשך דבריו בהערה הבאה].

ונמצא שרבה ורב יוסף סוברים שכל עבודה שהיא ממתירי הקרבן, ממילא צריכה כהונה, ולפיכך לרבי שמעון שאפשר לבטלה, ואינה נחשבת כמתירי הקרבן, לא חל בה פסול מחשבה זרות, ולרבנן שאי אפשר לבטלה נחשבת עבודה, טעונה כהונה וחל בה פסול זרות ושמאל, ולכן תלו רבה ורב

קדשי מזבח שהם חמורים הימנה לאו כל שכן הוא ששחיטתן עבודה היא?!

ומתרגינן: **אמר רב שישא בריה דרב אידי יש מקום לומר ששחיטת פרה צריך שתעשה על ידי כהן אף על פי שהיא קדשי בדק הבית ואינה עבודה,**

שחיטתה פסולה בזר על אף שאינה מכלל עבודת הקדשים, ואין ללמוד ממנה לשחיטת קרבן⁽⁵⁾.

ומקשינן: **ולאו כל דכן הוא ששחיטה נחשבת "עבודה" – ומה פרה אדומה שהיא קדשי בדק הבית הוויא שחיטתה עבודה** [שהרי פסל בה זר],

טריפות רביעה ומעלה, ומאידך יש דינים שנחשבת בהם כקדשי בדק הבית כגון בסוגיין לגבי זרות בשחיטה, ואינה עושה תמורה ונפדת בלא מום ומותרת מן התורה בגיזה. עיין בדבריהם שביארו כל דין במקומו.

ובריטב"א [כע"ז שם] כתב שרק בהיותה "מי נדה" נקראת חטאת, אך כשבא לפדותה אינה נחשבת חטאת. וראה **בדבר אברהם** [ח"א ז'] שתמה כי חילוק זה מועיל רק לפדותה, שלא תעשה אחר כך חטאת, אבל לגבי תמורה ומועילה לכאורה אינו מועיל, כי כיון שנעשית לבסוף ל"מי נדה" יתברר למפרע שהיא חטאת, והאריך לבאר כל דין בפני עצמו ע"ש.

והגרי"ז [פ"ד ממע"ק הייא בסוף דבריו] כתב בשם הגר"ח שכיון שפרה היא בדק הבית, אין בעיקר הקדשתה שם חטאת, וכל דין חטאת חל בה רק בשעת שחיטה בהקרבתה בתורת פרה. ולפי זה ביאר את טעם **הרמב"ם** [פ"א מפרה ה"ט] שנשחטה לשם חולין תפדה ואינה מכפרת, ותמה על כך **הכסף משנה** שהרי כל פסולה משום שנקראת "חטאת", ואילו חטאת לשם חולין כשרה. אך להג"ל לא חל בה שם "חטאת" עד הקרבתה, ואז התכוון לשם חולין, ולא חל בה שם פרת חטאת מעולם. [וראה תוס' חולין יא. ד"ה חטאת, ותו"י יומא מב. צ"ע].

ומו"ר הגר"א יבאר כי לפי דבריו כוונת הגמרא שאף על פי שהפרה נעשית קדושת הגוף בשחיטתה, אין זה אלא קדוה"ג של בדק הבית, ורק קדוה"ג של פרה שייך בבדק הבית, אך אילו היתה בפרה קדושת מזבח, היה בכך סתירה לבדק הבית כי קדושת מזבח היא מתחילת הקדשה למזבח ולא לבדה"ב.

ב. הרמב"ם [פ"ב ממעילה ה"ה] כתב שמועלים בפרה אדומה, אף על פי שהיא קדשי בדק הבית, הרי נאמר בה חטאת היא. ותמה הר"י **קורקוס** הרי גם בקדשי בדק הבית מועלין בהן. וביאר **הכסף משנה** שכוונת הרמב"ם שאינה אלא בקדשי בדק הבית, ואף על פי כן מועלים בה כי היא חטאת.

וכוונתו שאין קדשי מזבח כי אינה קרבן, ומאידך אינה קדשי בדק הבית כי אינה ברשות הממונית של בדק הבית, ורק משום שנאמר בה חטאת, נחשבת כבר מחיים כמו שעומדת להקרה ולכן מועלים בה. [וראה רש"י במדבר יט ט ש"חטאת היא" מלמד שהיא קדשים להאסר בהנאה, ומשמע כהכסף משנה שלולי הכתוב לא היתה איסור הנאה], ועיין **חזון איש** [מנחות מב יז].

וראה **בחידושי הגר"ח** שם שביאר שהצרך לטעם זה לומר שדין בדק הבית שלה תלוי בדין חטאת שבה, ואחר שנעשית אפר אין מועלין בה, אך אילו היתה רק בדק הבית לא היתה קדושתה נפקעת כשנעשית בה מצוות שריפה, כיון שעדיין עומדת להזאה ויש בה קדושת דמים, ורק מפני שנקראת

בהולכה, והלא הוא כשר בשחיטה אף שאי אפשר לבטלה. ומתרגינן ששחיטה אינה עבודה שהרי זר כשר בה, אבל הולכה שהיא בהכרח עבודה, כי נאמרה אחר קבלה, חזור הדין שזרות תפסול בה.

ועל כך מקשינן מפרה שמצינו שזר פסול בשחיטה, ומשמע שהיא עבודה. ומתרגינן שאין פסולה משום עבודה, שהרי פרה בדק הבית היא אלא גזירת הכתוב היא בפרה, אבל בקרבנות שהפסולים חלים רק בעבודתן, לא יפסול זר בהולכה.

אך המקשה הבין שכוונת התירוץ הוא שרק בבדק הבית שחיטה נחשבת כעבודה, אבל בקדשי מזבח לא החשיבה כעבודה, שהרי לא מצינו שום קרבן שצריך לשחטו ככהן דוקא, ועל כך תמה, שהרי כל שכן הוא שאילו בקדשי בדק הבית נחשבת עבודה כל שכן בקרבנות. וביאר לו התרצן, שאין כוונתו ש"אינה חשובה עבודה בבדק הבית", אלא "שלא שייך בהן עבודה", ובהכרח שגזירת הכתוב היא להצריך דוקא בה כהן כמו במראות נגעים. [על פי רשב"א במנחות ו ב, והיינו כגירסת הגמרא בסוגיין קדשי בדה"ב "הוויא עבודה", וראה במנחות קדשי בדה"ב "בעו כהונה" ומשמע דפשיטא הוויא עבודה].

אולם **תוס'** ביארו שהקושיא משחיטה היא שאין פסול זר אלא בעבודה שהיא מצוות כהונה, ומחשבה פוסלת בכל עבודה, וזרות רק במצוות כהונה, ומתרגינן שבשחיטה אין פסול זר כיון שאינה עבודה, ואף שמחשבה פוסלת בה כי היא מכשרת את הקרבן, מכל מקום כיון שמצינו ששוחט עומד בחוץ, משמע שאינו נחשב עובד.

ועל כך מקשינן, אם אין שחיטה נחשבת עבודה למה חל בה פסול זרות בשחיטת פרה. ומתרגינן שפרה בדק הבית היא וכל העבודות שוות בה, ואף קודם קבלה יש בה מצוות כהונה.

ושוב מקשינן, הרי אם בקדשי בדק הבית נחשבת שחיטה עבודה, כל שכן בקדשי מזבח, שאף שיש בהן חילוק בין קודם קבלה לאחריה, ראייה להחשב עבודה יותר מקדשי מזבח, ומתרגינן שבפרה אין זו עבודה אלא במראות נגעים. וראה **דבר אברהם** [ח"ג א' י"ג], ועיין עוד בסמוך ובהערות על תוס'.

5. **רש"י** פירש שאינה קדושת מזבח אלא קדושת דמים בעלמא כקדשי בדק הבית, ובתמורה [כ א] כתב דקרי לה בדק הבית כי אינה קריבה למזבח, וכן כתבו **תוס'** בב"ק [עו א] שפרה ניקחת מדמי תרומת הלשכה ואינה קנויה מקדשי בדק הבית, ונקראת קדושת בדק הבית כי יש בה רק קדושת דמים ולא קדושת הגוף כקדשי מזבח. [ורק **רבינו גרשום** במנחות ו ב בשטמ"ק, כתב שנקנית מדמי בדק הבית, וצ"ע].

אמנם **תוס'** בכמה מקומות [חולין י"א ב ע"ז כ"ג ב, שבועות יא א] הקשו שיש דינים שפרה נחשבת בהם כחטאת, כגון לגבי

שהיא עבודה שאפשר לבטלה גלי, ולכן הולכת איברים טעונה כהן, והיכא דלא גלי [כגון בהולכת הדם] לא גלי, ומסברא מכשירים לעשותה בזר כי עבודה שאפשר לבטלה היא ואינה נחשבת עבודה!

ומקשינן: ולא כל דכן הוא שהולכת הדם נחשבת עבודה – ומה הולכת איברים לכבש דלא מעכבא כפרה, שהרי גם אם לא יוקטרו איברי הקרבן יתכפר בעל הקרבן בוריקת הדם, ובכל זאת בעיא הולכת האיברים כהונה, משום שנחשבת עבודה. הולכת דם שחמורה הימנה, דמעכבא כפרה, כי ללא הולכת הדם לא ייעשה ריצוי הדם בוריקה ולא יתכפר בעל הקרבן, לא כל שכן שתחשב עבודה וצריך לעשותה על ידי כהן בדוקא!?

ומקל וחומר זה מוכח שלא כרבה ורב יוסף שסברו כי לדעת רבי שמעון שאין מחשבת שלא לשמה פוסלת

מידי דהוה אמראות נגעים, דלאו עבודה היא ובכל זאת בעיא כהונה – שרק הכהן יכול לטמאות או לטהר את הנגע. והוא הדין לשחיטת פרה אדומה שהכשיר בה הכתוב כהן בלבד, אפילו שאינה מכלל עבודות הקדשים, ולפיכך אי אפשר ללמוד ממנה ששחיטת הזבחים היא עבודה⁽⁶⁾.

ומקשינן: והרי הולכת אברים של הקרבן לכבש המזבח, דעבודה שאפשר לבטלה היא [שהרי אפשר להפשיט ולנתח את האיברים סמוך למזבח בלי צורך בהולכתן]⁽⁷⁾ ופסולה בזר, דכתיב "והקריב הכהן את הכל, והקטיר המזבחה", ואמר מר – זו הולכת איברים לכבש המזבח! ומה החילוק בין הולכת איברים להולכת הדם, שהכשיר רבי שמעון לעשותה בזר?⁽⁸⁾

ומתצינן: היכא דגלי קרא שיעשנה כהן אפילו

שטמ"ק במנחות שגרס בדבריו אפשר "לשחוט". ודייק הגרי"ז שרעת רש"י כי דין הולכת אברים חל רק אחר הפשט, ואין הטעם משום שעד ההפשט אינם ראויים להקטרה, שהרי היה אפשר להוליכם עד מקום ההקטרה, ושם להפשיט ולנתח.

וביאר שטעמו של רש"י שדין ההולכה נאמר על "איברים" וקודם ניתוח והפשט לא חל עליהם שם אברים, ואי אפשר לקיים בהם הולכה.

ב. מו"ר הגראי"ל הוכיח מכאן כי רבה ורב יוסף מודים שגם לרבי שמעון יש מצוה לעשות הולכה אלא שאינה עבודה, שהרי הולכת איברים נאמרה מפורש בקרא, ואילו בדם לא היתה מצות הולכה לא יכלו ללמוד ק"ו מאברים.

ג. ראה לעיל ד. הערה 9 שבמקדש דוד ובכתבי הגרי"ז ביארו את הלשון "הולכה לכבש" שמהכבש ואילך מתחילה עבודת ההקטרה, וכבר אינה חשובה הולכה, ע"ש הטעם לכך וראיות לגדר זה.

8. במשנה למלך [פ"א מפסוהמ"ק הכ"ז] דקדק מדברי הרמב"ם שרק אם זרק או הולך זר את הדם נפסל הזבח, אך אם הולך את האברים לא פסל, ותמה מסוגיין שמבואר שאף בהולכת אברים זר פסול.

ובשפת אמת כתב שאין כוונת הגמרא שהזבח נפסל, אלא רק האברים שהולכו נפסלים מהקטרה, אבל הזבח כשר אף אם לא הוקטרו אימורים [ומפסול האברים לומדים לפסול את הדם שהוליכו זר].

וצריך לומר שהמשנה למלך סבר כי אין הולכת איברים דומה להולכת דם, כי הולכת הדם היא מעבודות המתירות והיא מכשרתו לזריקה, אך הולכת אברים היא רק מצוה ואינה מכשרתם להקטרה, ולפיכך הקטרתם כשרה, ואת חסרון ההולכה יכול לתקן בהולכה נוספת על ידי כשר [נמשום כך לא כתב הרמב"ם שהזבח נפסל]. ולכן תמה איך דימתה הגמרא הולכת דם ואברים.

חטאת, נחשבת שריפתה כנעשית מצותה. ומשמע שנקט כי שתרומת הלשכה היא רשות הקדש, ולכן אין קדושת פרה כקדושת קרבן אלא מ"חטאת". [וראה גליונות חזו"א ובמכתב הגרי"ז בסוף ספרו, ובשו"ת שרידי אש קעה, ואכ"מ].

6. למסקנת הגמרא נמצא שכל דין כהונה בפרה הוא מגזירת הכתוב כמו במראות נגעים [לרש"י], ועל כל פנים [אף לתוס'] אינו עבודה, וראה חזו"א [פרה ח, ג] שתמה משום כך על תוס' ישנים ביומא [שם] שכתבו ששחיטת פרה טעונה בגדי כהונה. ומו"ר הגראי"ל צידד לחלק בין ראית נגעים שאין הכהן עושה כל פעולה בחפץ, לשחיטה שפועל בפרה וכל פעולה שטעונה כהונה צריך שיהא הכהן לבוש בבגדי כהונה.

ובגבורת ארי [שם] כתב שאף למ"ד ששחיטת פר כה"ג פסולה בזר אינו טעון בגדי כהונה, ובאבי עזרי [פ"א מעבודת יו"כ ה"ב] הוכיח מהסוגיא ביבמות [לג ב] שטעם הפוסל זר לשחיטת פר כה"ג הוא משום שהתחדש אצלו חיוב לעשות כל צרכי הקרבן, ואצלו גם השחיטה נחשבת עבודה וטעון בגדי כהונה, [ראה הערה 3א לתוס']. ולענין קידוש ידים ורגלים ראה גבורת ארי שם, וקהילות יעקב מנחות [א, ד].

אמנם בגליונות חזו"א [שבסוף פרה] ציין שהרמב"ם [פ"א מפסוהמ"ק ה"ב] פסק כשמואל ששחיטת פרה כשרה בזר, ולפי זה להלכה פשוט שאין צריך בגדי כהונה, והתימה היא רק כי דברי תוס' הנ"ל לפי רב.

ובמנחת אברהם [מנחות י"ט] הביא שהגרי"ז אמר כי רק כהונה בעבודה אמרינן אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם, ואין צריך בגדי כהונה במראות נגעים, וכנ"ל, וביאר במנחת אברהם שרעת תוס' ישנים כי יש דין מיוחד של בגדי כהונה בעבודת הפרה, ואינו מדין עבודת קרבנות, ולכן נוהג גם בשחיטתה.

7. רש"י כאן ובמנחות [י א] פירש שהולכת אברים נחשבת שאפשר לבטלה כי אפשר להפשיט ולנתח ליד הכבש. [וראה

שמחשבת פסול בשעת הולכה אינה פוסלת, והטעם לכך כמבואר למעלה.

איבעיא להו: הולכה שלא עשאה הכהן בהליכתו ברגל אלא הוליך את הדם בידו וקירבו אל המזבח [כשהוא עצמו עומד במקומו] – האם שמה הולכה וצריכה להעשות בכהן [בין לרבנן ובין לרבי שמעון], ופסלה בה מחשבה לדעת רבנן⁽⁸⁾, או לא שמה הולכה⁽⁹⁾, ואין מחשבת פסול פוסלת בה [וכשרה בור], אלא שצריך לחזור ולהוליך את הדם לדעת רבנן?⁽¹⁰⁾

תא שמע: הרי שנינו "וכן יושב וכן שמואל פסול בין בהולכה בין בזריקה" ולכאורה פסולו של מוליך

בהולכה הוא הדין שזר כשר להולכה משום שאינה נחשבת עבודה, אלא באמת הולכה נחשבת עבודה אפילו לדעת רבי שמעון ולפיכך צריכה להעשות בכהן.

והטעם שמחשבת שלא לשמה אינה פוסלת בהולכה הוא משום שמחשבה פוסלת רק בעבודה שהיתר הקרבן לאכילה תלוי בה, אך הולכה אף על פי שהיא עבודה אינה מעכבת את היתר האכילה, כי היא עבודה שאפשר לבטלה.

איתמר נמי: אמר עולא אמר רבי אלעזר – הולכה בזר פסולה אפילו לדעת רבי שמעון

שהוא נלמד מקרא שיעשה רק ברגל, אבל לגבי חלק ההולכה שאינה מ"עבודת הקרבן" אלא רק הקרבת הדם למזבח, לא איבעי לן כי מהיכי תיתי שיעשה דוקא ברגל. [ולביאור זה א"א לדון כשעשה מקצתה שלא ברגל].

וכבר הבאנו לעיל [הערה 2, יג. הערה 3] שנחלקו תוס' והרמב"ם אם רבנן טוברים שאי אפשר לבטל הולכה, או אף שאפשר לבטלה מחשבה פוסלת בה, ולתוס' שאפשר לבטלה, נמצא שעבודת ההולכה היא רק לקרב הדם למזבח ואין צורך להוליך ברגל, וצריך ביאור למה לא תועיל הולכה שלא ברגל. ולהלן הערה 12 נוכיח שכל הנידון רק למ"ד הולכה שלא לצורך הוא הולכה, ולדעתו ההולכה היא מעשה עבודה ולא רק בכדי לקרב הדם למזבח.

10. רש"י כתב שהנפקא מינה בנידון זה הוא לגבי פסול מחשבה וזרות, שאם שמה הולכה פוסלת בה עשיית זר ומחשבה שלא לשמה לרבנן, ואם אין שמה הולכה, אינה נפסלת. ותמוה, מה נפקא מינה בכך, והרי אף אם לא יחולו בה פסולים, תפסל מצד עצמה שלא נעשית ברגל, וצריך לשוב ולעשותה. ולכאורה משמע שגם רבנן מודים שאפילו השוחט רחוק מהמזבח יכול לבטל ההולכה [אלא שסברו שגם עבודה שאפשר לבטלה נחשבת עבודה].

וכן משמע ממה שדקדק רש"י ובצר ש"אין שמה הולכה" לא כתב נפקא מינה שכשרה בזר, ולכאורה טעמו כניל, שאין זו הולכה כלל ואין מעשה הזר מוסיף בו, והכוונה ב"מחשבת פסול" היא רק למחשבת פיגול שיש בה כרת. ועדיין תמוה שהרי לא קרבו מתיריו בהכשר, כי לא נעשית הולכה כדינה. וגם בסוף העמוד [ד"ה לא] נקט רש"י נפקא מינה אם מקיים בכך הולכה.

וצריך לומר שכעת סברה הגמרא [כמבואר בתוס'] שהולכה שלא ברגל אינה פוסלת את הזבח, אלא שצריכה תיקון, ואילו כשחל פסול מחשבה או זרות הקרבן נפסל, ולא מועיל לו תיקון בעשית הולכה נוספת. ולהלן [טו א] דנה הגמרא בשני אופנים אלו, ושם נרחיב. [ובשטמ"ק משמע שרש"י אינו סובר כתוס' בזה, עיי"ש].

אולם יתכן לומר שנפקא מינה באופן שעשה חלק מההולכה ברגל, והפסול נעשה בחלקה שלא ברגל, שלשיטת הריב"א

8א. כך פירש רש"י, ופירש דוקא "לרבנן", כי לרבי שמעון אין מחשבה פוסלת כלל בהולכה. ולכאורה תמוה שהרי גם לרבי שמעון יש נפקא מינה בהולכת חטאות הפנימיות. וראה כעין זה בתוס' מנחות [יג ב ד"ה משום] שהעירו שלגבי טבילת אצבע [שהיא חלק מההולכה בחטאות הפנימיות, וכדלעיל] לא הוזכר שדינה תלוי בנידון הולכה שלא ברגל. [וראה יג ב הערה 8].

ויתכן שבחטאות הפנימיות לכלי עלמא היה הולכה גם שלא ברגל משני טעמים, א. כמבואר לעיל [ע"א הערה 3] בשם הגרא"ל מאלין שהולכת פנים אינה הקרבת הדם אלא הבאתו לפנים. ב. כמבואר בסמוך [הערה 12] שהנידון רק למ"ד הולכה שלא לצורך הוא הולכה, כי רק לדבריו היא "עבודה", אך הולכת פנים אינה הולכה אלא לצורך [וכדלקמן] ולכן גם שלא ברגל היא הולכה.

9. השפת אמת תמה מהיכי תיתי שהולכה תעשה דוקא ברגל, הלא נאמר בלשון "והקריבו" שכל משמעותו רק להקריב למזבח. ובפשטות צריך לפרש, שרבנן החולקים על רבי שמעון וטוברים שמחשבה פוסלת בהולכה כי אי אפשר לבטלה, משמע כי חוץ מהקרבת הדם למקום המזבח – שאינו "עבודת הקרבן" אלא עבודה בדם, ויכול לעשותו בהושטה או אף בזריקה – נוסף דין עבודה מדיני הקרבן לעשות בקרבן מעשה הולכה ברגליו. [ולשם כך צריך לשחוט רחוק מהמזבח לקיים הולכה, או שאם שחט בצד המזבח יוליכנו מעט, ראה משנה למלך פ"א מפסחמ"ק הכ"ג, ובחיזושי הגרא"ל מאלין ח"ב ז].

ורש"י להלן [טו א ד"ה הא] כתב שהולכה רבתי שלא ברגל אין דרכה בכך, ובטהרת הקודש [על תוד"ה איבעיא] נקט שאין דרך שירות בכך, ולדבריו נידון הגמרא שייך בכל הולכה, כי גם הקרבת הדם למזבח היא עבודה וטעונה דרך שירות, אף שאינה מדיני עבודת הקרבן. [וראה הערה הבאה שהנידון באופן שעשה רק מקצתה שלא ברגל, ולהניל הספק הוא אם יכול לפסול במחשבתו את החלק השני – כי שניהם שוין בצורך להוליך ברגל].

אולם בקרית ספר [שם] כתב ש"והקריבו" משמעותו להוליך ברגל מהצפון למזבח, ולכן הולכה שלא ברגל פסולה, ולדבריו נידון הגמרא שייך רק בחלק ההולכה מצד עבודת הקרבן,

ד"יושב" באופן כזה, שאינו הולך אלא **דנייד פורתא** על ידי שמגרר ומשפסף רגליו בקרקע, היתה הולכתו כשר, אך באופן שאינו מזיז את עצמו כלל אלא עומד במקומו ומושיט את הדם בידו אין זו הולכה⁽¹¹⁾.

תא שמע: שהרי שנינו בסדר הקרבת קרבן פסח: **שחט ישראל** את הפסח, **וקבל הכהן** את הדם, **נתנו** הכהן המקבל **לחבירו** הכהן, **וחבירו לחבירו**, וכן הלאה, שהיו עומדים שורות של כהנים ממקום השחיטה עד מקום המזבח, עד שהיה הדם מגיע לכהן הסמוך למזבח שהיה זורקו, ומוכח שהושטה ביד נחשבת הולכה⁽¹²⁾.

12. **הרמב"ם** [פ"א מפסחהמ"ק הכ"ג] כתב הולכה שלא ברגל אינה הולכה, לפיכך כהן שקיבל את הדם ועמד במקומו וזרקו למזבח נפסל הזבח. ומדויק בדבריו שאילו הושיט לחבירו נחשבת הולכה, ולכאורה בסוגיין משמע שהיא הולכה שלא ברגל, דמקשינן מדין זה לנידון דידן.

ובמשנה למלך כתב שכוונת הרמב"ם להכשיר דוקא באופן שהלך קצת וזרק מרחוק, אך אילו הלך קצת ואת שאר ההולכה עשה בהושטת יד מחבירו לחבירו פסול, כי צריך שכל ההולכה תעשה ברגל, ולכן שנינו שיחזיר לכשר ולא יחזור ויקבל ממנו בצדו השני, כי ההולכה מהקבלה לזריקה צריכה להעשות ברגל וראה הערה 13.

אך **בזבח תודה** ביאר כפשוטו שכוונת הרמב"ם להכשיר באופן שנעשית הושטה מיד ליד, כי למסקנא נקט הרמב"ם שהולכה זוטרתי כיון שדרכה בכך נחשבת הולכה אף בהושטה ורק בריחוק מקום שצריך הולכה רבתי הולכה שלא בגרל פסולה, ורק בהוה אמינא הקשטה הגמרא מדין הושטה, כי עדיין לא נודע החילוק בין הולכה רבתי לזוטרתי.

ובמנחות [י' ד"ה ומשני] פירש רש"י שהולכת אברים אפשר לבטלה¹¹ היינו באופן שיושיטו הכהנים זה לזה, ולכאורה תמוה ממה נפשך, אם הושטה נחשבת הולכה הרי לא בטלה, ואילו לא נחשבת הולכה מה יועיל שיושיטו זה לזה. **ובקרבן אורה** [שם] **ובחזו"א** [מנחות כ"ב ד'] הקשו אם כן למה הולכת דם פסולה בשמאל, והרי אפשר לבטלה. אולם לפי המבואר [בהערה 10] אין ההולכה בהושטה נחשבת הולכה, אלא שהקטרת איברין כשרה גם בלי הולכה, אך הקטרת דם שתלויה בהכשר ההולכה, אם יבטלנה במקום שצריך הולכה, יפסל הדם להקטרה.

אכן רש"י שם [ט"ז ב ד"ה כל עבודת] נקט ביאור כך גם בטעם הדבר שאפשר לבטל הולכת הדם, ולכן נראה שכוונתו כי אף לרבנן אפשר לבטל הולכה, והושטה אינה מועילה מתורת הולכה, אך לפירושו ראתה הגמרא כאן תמוהה, שהרי יתכן שההושטה לחברו לא היתה כלל מדין הולכה, שהרי אפשר לבטלה.

כשהוא יושב הוא משום פסול "יושב" ולא משום שאינו מוליך את הדם ברגליו, ומשמע, **הא** מוליך כשהוא **עומד דומיא דיושב** — והיינו שאינו מוליך את הדם כשהוא הולך ברגליו, אלא עומד במקומו ומוליך בידו — **כשר**, כי רק פסול "יושב" הוא חסרון בהולכה ולא כשהוא עומד ומוליך בידו, ומוכח שהושטת הדם בידו נחשבת הולכה!

ורחינן: לעולם כשעומד על מקומו ומוליך בידו אין זו נחשבת הולכה, ומה ששנינו כי "יושב" פסול, **דלמא** מדובר באופן שהוא מזיז את גופו תוך כדי ישיבה, **דקשיף מישף**, שמגרר ומשפסף עצמו בקרקע, ומקריב בכך את הדם אל המזבח, ולפיכך כל פסולו הוא משום "יושב", ואמנם אילו היה **"עומד" דומיא**

[להלן טו. בשטמ"ק] כשנעשית מקצתה ברגל היא כשרה. ואילו היתה נחשבת הולכה היה חל בה פסול, אף שהיא עצמה אינה פסולה, ואם אינה הולכה אף אם חישב בה אינה פוסלת, וכיון שהנידון באופן זה לא כתב רש"י שהנפ"מ אם קיים הולכה, שכבר התקיימה בחלק הראשון, ויש נפ"מ בכל מחשבת פסול [וגם בפיגול, שנעשית גם הולכה בהכשר], וראה **קרבן אורה**. ובהערה הקודמת הבאנו שביאור זה תלוי במחלוקת אחרונים, וראה עוד להלן בדיון זה.

ובשטמ"ק [אות לד] הביא פירוש אחר, שזה פשוט שמחשבה פוסלת בהולכה שלא ברגל, דממה נפשך, או שהיא הולכה וחלה בה מחשבה, או שאינה הולכה והפסול מצד חסרון הולכה, וכל הנידון הוא אם עשה הולכה שלא ברגל אם צריך לחזור ולהוליך או לא.

11. **השטמ"ק** [אות ה] הקשה הלא כל החידוש ב"יושב פסול" הוא שכשעומד אף הולכה שלא ברגל שמה הולכה, אך אם מדובר באופן שנייד פורתא מאי אשמעינן [כשעומד]. [ואין לומר שהחידוש הוא שנייד פורתא" כשר, שהרי בסמוך אמרו "מאי קמ"ל, ברוב עם הדרת מלך"].

ונראה שנקט כגו' ברש"י [ד"ה וכן כהן] שמדובר בפסול ששייך רק בעבודת הולכה, והיינו שאינו מוליך, ואין זה כפסול "יושב" שבכל העבודות. אמנם לכאורה אף לביאור זה, הרי אחר שתירצה הגמרא שאף אם הולכה שלא ברגל פסולה צריך להשמיענו חידוש ב"יושב" עצמו, שלא מועילה גרידתו להולכה, ולפיכך לא איכפת לן שאין חידוש בעומד דומיא דיושב. [ובפנים ביארנו כפשוטו, וראה הערה לתוס'].

ב. לפי ביאור **תוס'** [ד"ה איבעיא, וכדלעיל הערה 10] יש לדון להלכה אם כשמגרר עצמו בקרקע פסול משום יושב, או משום הולכה שלא ברגל, ונפקא מינה אם אפשר לחזור ולעשות הולכה או שחל פסול יושב.

ומדברי תוס' מבואר שכאן נקטה הגמרא שביאור ברייתא זו הוא שהולכה שלא ברגל שמה הולכה ולכן עומד כשר, ורק ביושב יש פסול. והנידון להלכה הוא כיון שהולכה שלא ברגל אינה הולכה.

הפסול לא נחשבת כהולכה משום שלא נעשתה ברגל⁽¹⁴⁾!

ודחינן: **אימא** – יחזור הכשר ויקבלה ממקומו של הפסול, כי ההושטה שהושיט הכשר הראשון אל הפסול נחשבת הולכה. [ומדובר באופן שהפסול אינו מושיט את הדם אל הכשר אלא רק מחזיק בידו, והכשר נוטלו ממנו]⁽¹⁵⁾.

איתמר: אמר עולא אמר רבי יוחנן: הולכה שלא ברגל לא שמה הולכה, ולפיכך אין מחשבה פסולה פוסלת ומפגלת בה.

ולפי דברי רבי יוחנן, הסובר שהולכה שלא ברגל לא ^{א-10} שמה הולכה, דנה הגמרא מה דין ההולכה שנעשית שלא ברגל על ידי כהן, או אפילו על ידי זר הפסול

ודחינן: **התם נמו מדובר באופן דניידי פורתא** ברגליהם ומתקיימת בכך עבודת הולכה⁽¹³⁾. **ומאי קא משמע לן**, והלא אם כך היו עושים פשיטא שהולכה היא? – החידוש הוא שראוי להעמיד כהנים רבים לעבודת הפסח **כי ברוב עם הדרת מלך!**

תא שמע: קבל הכהן הכשר את הדם ונתן אותו על ידי הושטת ידו לפסול – יחזור הפסול ויושיט לכשר, למקום שעמד בו הכשר בשעה שנתן את הדם לפסול, ויוליכו הכשר שוב ממקום עמידתו הראשון אל המזבח. ואילו הושטה ביד היתה נחשבת הולכה, ואין צורך להוליך דוקא ברגל, למה אין הכשר יכול להתקדם ולקחתו מהפסול ולהוליכו ממקומו של הפסול אל המזבח, והרי כבר הושיט הכשר את הדם עד למקומו של הפסול. אלא בהכרח שאותה הושטה שהושיט הכשר את הדם בידו אל

והגרי"מ פיינשטיין הקשה, הרי חידוש זה נשמע ממשנה ביומא [נג ב] שהכה"ג מניח את מורק דם הפר על כן שבהיכל בעת היות דם השעיר ואינו נפסל בכך. ואמר שהחידוש שרק כשאחזו פסול צריך לחדש שאינו נפסל, כיון שמצינו מעשה עבודה בהחזקת כלי לקבלת קומץ, אך הנחה על כן פשיטא שלא תפסול, ועדיין קשה שחידוש זה כבר ידוע מהפס' לעיל "יזרקו כהנים מידם" שפירשתו הגמרא בורים שעשו מעשה איצטבא, ולא פסלו.

אכן, מלשון רש"י משמע שהצד לפסול לא היה משום עבודת פסול, אלא משום הפסק באמצע העבודה, שעבודת המתיר צריכה להעשות בהמשך אחד מתחילתה לסופה, ולכן סלקא דעתא שיפסול אף אם אין האחיזה נחשבת כהולכה. אך הנחת הדם על הכן אחר שכבר הוליכו עד הפרוכת פשיטא שאינה פוסלת, כי היא חלק נפרד של עבודת הולכה [וכמבואר להלן טו]. שאין צריך לעשות כולה ברגל].

ומסתבר שאם היה ההפסק בין עבודה אחת לעבודה אחרת, פשיטא שאינו פוסל, והנידון ב"נתן לפסול" הוא משום שהפסיק בין הולכה לקבלה שנחשבות כעבודה אחת כי הולכה בכלל קבלה, וכמבואר לעיל שמטעם זה דן הגרעק"א לפסול דם שנחסר בין קבלה להולכה, [וראה ב א הערה 14]. ולפי זה צריך לפרש בפס' הנ"ל כדלעיל [הערה 1] שהכהנים המקבלים הוליכו, והשוחטים קבלו מידם וכהנים אחרים נטלו מהם וזרקו למזבח שהכהנים המקבלים הוליכו, והשוחטים קבלו מידם וכהנים אחרים נטלו מהם וזרקו למזבח, ונמצא שלא היה הפסק בין קבלה להולכה אלא בין הולכה לזריקה ופשיטא שאינו פוסל.

15. **במשנה למלך** [שם] צידד בתחילה שכוונת הגמרא שאם שמה הולכה יחזור הכשר ויקבל את הדם מצידו השני של הפסול, ויזרקנו למזבח, ולמה צריך להחזירו לכשר, ובהכרח שאינה הולכה, ולכן שנינו שצריך להחזירו כדי שלא יטעה לקבל ממנו מצדו השני ולזרוק ללא שום הולכה, אך גם אם

ובהכרח שסוגיין סוברת כמ"ד [טו ב] שהולכה שלא לצורך הוי הולכה, ולדעתו אי אפשר לבטל הולכה כלל כיון שאין מטרת ההולכה דוקא לקרב הדם למזבח אלא דין עבודה שמתקיים אפילו בהולכה כלפי חוץ [וכדלהלן]. וכיון שצריך לקיים מצות הולכה נמצא שאם הולכה שלא ברגל אינה צורת העבודה של הולכה לא מועילה הושטה, ועל כך הוכיחה הגמרא מ"נתנו לחבירי".

13. **הרמב"ם** [פ"א מקרבן פסח הי"ד] הביא דין זה שנתון מחבירו לחבירו. והעיר **הלחם משנה** למה לא הזכיר את האוקימתא ד"נייד פורתא" והרי פסק שהולכה שלא ברגל אינה הולכה. **ובקרן אורה** כתב שלמסקנא לרבנן פסול רק כשמבטלה, דהיינו כששוחט סמוך למזבח, אך אם שוחט מרחוק ומושיט מיד ליד כשר, כי נעשית הולכה ניכרת. וראה דבריו להלן.

ובזבח תודה כתב על פי דרכו שבהולכה זותרתי אין צורך שיהיו נייד, כי דרכה בהושטה, ורק בההא אימנא שעוד לא חילקה הגמרא בין הולכה רבתי לזותרתי, והצרכה להעמיד בניידי, שאם לא כן לא נעשית הולכה. וראה עוד במסקנא.

ורבינו חננאל [פסחים סד ב] ביאר "נותנם לחברו" שהולכה שלא ברגל כשרה והוא דנייד פורתא, ותמוה שהרי אם שלא ברגל כשרה למה צריך שינודו. וראה שם **במאירי** שנקט שרק אחד הכהנים נייד, ויתכן שגם הרי"ח פירש כן, וכונתם שחלק מההולכה נעשה ברגל, ולכן כל הקרבת הדם למזבח כשרה, כמבואר בהערה 10.

14. **רש"י** כתב ששני חידושים נכללו בדין "יחזיר לכשר" – שהושטה ביד אינה חשובה הולכה [וזה דחינן שיחזור ויטלו מיד הפסול], ועוד, "דלא מיפסל במאי דאפסקיה פסול". ולכאורה תמוה שהרי הנידון הוא זור לא יפסול אפילו בהולכה אם עשאה שלא ברגל, ופשיטא שאין החזקה בלבד פוסלת, שהרי ההחזקה ודאי אינה קרויה הולכה.